

L'EMIGRACIÓ A L'ARGENTINA EN EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XX. EL CAS DEL POBLE DE MARIA.

Bartomeu Pastor Sureda

1. El creixement demogràfic de Maria a l'inici del segle XX.

Maria era m u n i c i p i independent des de l'any 1836. El c r e i x e m e n t demogràfic, que en el segle XIX havia estat pausat, iniciarà un i n c r e m e n t considerable entre la darrera dècada del segle XIX i les dues primeres del XX. Així, entre 1860 i 1900, el municipi passa de 1259 habitants, a 1966 habitants (any 1900). Aquest increment ja no es deturaria fins la dècada de 1940, que és quan s'obté el sostre màxim de població, amb 2491 habitants.

Era del tot evident que aquest constant creixement, en un municipi de només de 30,30 km² i amb una propietat de la terra en poques mans, grans possessions, era difícil de sostenir. Aquest excedent demogràfic s'ocupava en les tasques de jornalers i missatges a les possessions properes o per arreu de l'Illa. Però aquest sobrant de mà d'obra no era exclusiu de Maria i, per tant, es feia complicat entrar dins d'un món laboral que, a més, era de subsistència. Els jornals baixos no cobrien l'endeutament contret amb adquisicions de terra dels establiments de les possessions i, per això, cercaven altres vies lluny de Mallorca. La llegenda d'un *Bones Aires* també havia arribat a Maria.

2. L'endeutament dels "sense terres".

Des de finals del segle XIX s'havia iniciat al terme municipal l'establiment de grans possessions: **sa Torreta i son Niell** (1880-1890), **Rafal Nou i son Fogueró** (1895-1896), **Roqueta i sa Font** (1889-1904); i entre 1910 i 1920 es produeix la darrera tongada d'establiments amb **es Gassons, son Perot i es Rafal de son Bacs**.

Van ser molts els jornalers que iniciaren l'aventura de ser propietaris. Compraven un quartó, mitja o una quarterada, que anaven pagant a terminis. Aquí s'iniciava l'"agricultura a temps parcial", que tant se n'ha parlat en el decurs del segle XX i XXI. Tota la

família contribuïa a pagar el deute contret. Quan no hi havia jornals fora de casa, tots treballaven en el bocí adquirit fent millores: síquies i albellons, quan les terres eren dins comellar, o espedregant, fent parets, marges i clots per plantar-hi arbres (figueres, garrovers i ametllers) si es tractava de terres més primes, guanyades a la garriga. Així i tot, moltes vegades no es cobrien les despeses i l'endeutament s'acumulava; i era quan els més agosarats empraven el camí de "*fer les Amèriques*". Per alguns d'ells no era gens nou sortir de l'Illa; sobre tot pels que havien estat fent, anys abans, el servei militar a la guerra d'Àfrica. Es tractava en molts de casos d'homes experimentats, casats i amb fills. La pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipines, així com la guerra del Rift havia esperonat molts de mallorquins a partir, ara sí voluntàriament, a la recerca d'un benestar econòmic per a la família que havia restat a l'Illa. Quasi sempre era un camí d'anada i tornada.

3. L'emigració a l'Argentina (Bons Aires).

L'endeutament d'aquests nous propietaris, la manca de treball a l'Illa, així com uns jornals baixos i insegurs, decidiren a molts de joves i no tan joves, fadrins i casats, a preparar el bolic i fer-se a la mar. Volien ser com els primers, que a finals del segle XIX, havien fet el camí i de tornada, després d'uns anys, havien comprat un trast/solar, un tros de terra o començat la construcció d'una casa. Aquest fet havia enllepolit molta gent que patia les conseqüències d'una agricultura precària, de subsistència, amb uns

Antoni Bergas Mascaró amb la seva esposa italiana i les seves filles Lucia i Catalina Bergas. La foto l'aportà Guillem Mas Negre que contactà amb les filles i les visità a l'Argentina, ara farà dos anys.

Lucia i Catalina Bergas, en l'actualitat tenen 88 i 90 anys. El seu pare, Antoni Bergas Mascaró, emigrà a Argentina a l'edat de 16 anys.

perspectives i un futur poc afalagadors. Tenien clar que s'havien d'arriscar per sortir d'aquella dependència d'una terra, que a més no era la seva, i a la que era difícil arribar a ser-ne propietari.

El fet de tenir parents o coneguts a aquelles terres llunyanes semblava alleugerir l'aventura i la travessia. Al moment de partir, tota la família, amics, veïnats, aportaven el que podien per tal d'ajudar en el pagament del passatge. Aquesta bestreta seria amortitzada de tornada, si l'aventura havia sortit bé.

Un dels primers veïnats que va anar a l'Argentina va ser el prevere Antoni Bergas, "es capellà des Racó". Va ésser segurament, aquest personatge, una via de contacte important per a molts de paisans.

Tenir un nexa d'unió a l'arribada a aquelles terres era fonamental. Això suposava facilitar l'estatge dels primers dies i aconseguir un lloc de feina. En aquests casos, els més veterans ajudaven a alleugerir l'arribada als nous vinguts.

Coneixem casos, com era el de Jaume Bergas "l'amo en Jaume Pastor", que anava i tornava cada any. Cinc mesos a l'Argentina, cinc a Maria i dos mesos embarcat. Me contava en certa ocasió que per tal de que el trajecte li sortís de franc, feia de cambrer en el vaixell. Llàstima no tenir gravades aquelles converses d'un estiu de l'any 1969. Aquell, l'amo en Jaume, sí que ha estat un dels grans homes que ha tingut Maria.

Eren pocs els qui restaven definitivament a l'Argentina. Així i tot n'hi ha alguns casos, que per llur rellevància, passarem a descriure més endavant.

De tornada definitivament a Maria, és curiós veure com molts d'ells es dedicaren a activitats no agràries, com van ser els casos de Pere Mascaró Castelló – retratista-, Jaume Bergas –pastor- (cafè), Antoni Mas Frau –adroguer- (adrogueria), Sebastià Amengual – carter-, Andreu Forteza Bonnin –marxandet-

(botiguer)... Tots ells s'avançaren al seu temps. Havien estat pioners en la sortida i ara ho eren en el canvi d'activitat.

4. Anàlisi de les estadístiques dels anys 1918 i 1929.

Per a l'anàlisi de l'emigració a l'Argentina hem utilitzat les dues estadístiques existents dels anys 1918 i 1929. Es tracta de dues *Guías de Baleàrics residents en la República Argentina*, editat per José Garcías Moll per als anys 1918 i 1929.

Residents de Maria a l'Argentina l'any 1918: 87 persones (el 4,5% del total de la població de Maria).

Residents de Maria a l'Argentina l'any 1929: 54 persones (2,20% del total de la població).

Aquestes estadístiques no són del tot completes, i segurament hi manquen alguns emigrants.

Pere Mascaró, mestre Pere des Retratos

Maria, que per a l'any 1918 tenia el 4,5% del total de la població a l'Argentina, ocupa el tercer lloc en percentatges d'emigrants només per davant s'hi troben Manacor (5,46%) i Lluçmajor (5,20%).

Els *mariandos* s'instal·laren a diferents províncies de l'Argentina: Bons Aires, Santa Fe, Córdoba, Tucumán, Mendoza...

Les activitats que desenvoluparen estaven, sobretot, relacionades amb l'agricultura i ramaderia. Eren molts els que d'inici treballaren de bracers, dedicats a les messes de segar i batre. Eren els anys entre les dues guerres mundials i l'Argentina era el graner i la carnisseria del món i, per tant, d'Europa. També treballaren a altres activitats com comerç, transports...

Aquest període d'entreguerres i la gran demanda de queviures havien convertit aquell país sud-americà en un lloc necessitat de mà d'obra, per poder cobrir la gran demanda de productes agrícoles, per part, sobretot, d'Europa, durant la primera guerra mundial, i dels Estats Units. Els nostres paisans van ser testimonis de la introducció de la maquinària al camp (sembradores, segadores i batedores mecàniques...).

Gabriel Font Munar, emigrant a Argentina, envià aquesta foto com a record per la seva família, l'any 1923, quan feia poc que hi era.

La relació entre el poble de Maria i Bons Aires ha estat molt ferma durant bona part del segle XX. Molts tenien, i encara mantenen, algun contacte amb parents, fills, néts i besnéts, dels qui restaren a l'Argentina. Era normal, fins fa molt poc, entrar en una casa de Maria i veure alguna fotografia dels parents de l'Argentina. Desconec el nombre de fills, néts i besnéts de *mariandos* que encara resten en aquell indret. He sentit parlar sovint de contactes, viatges, correspondència... però estic mancat d'informació de primera mà per poder donar una estadística apropiada a la realitat. No estaria, de més, poder tenir una relació dels nostres paisans que restaren en aquell país sud-americà.

Gabriel Font Munar, tercer per l'esquerra assegut, la darrera vegada que va venir a Mallorca a principis dels anys 50 amb les seves germanes, cunyats i nebots.

5. Mariandos destacats a l'Argentina.

Hem ressaltat anteriorment que quasi bé tots els *mariandos* que partiren cap a l'Argentina, més prest o tard, retornaren a Mallorca. Hi hagué excepcions. El cas dels germans Jordi i Sebastià Ramis (cunyats de s'Organista), segurament uns dels primers que partiren cap a Bons Aires. Gràcies al treball d'investigació de Joan Buades, M. Manresa i M.A. Mas: *Emigrants illencs al Río de la Plata*, any 1995; hem pogut saber que Sebastià Ramis Mestre ocupava l'any 1908 el càrrec de Pro-Secretari del *Centro Balear* de Bons Aires, i que l'any 1911 ja era vice-president, l'any 1922, Tresorer, i l'any 1927 i 1928, Secretari. Que anys després, 1934, el seu germà Jordi, ocupava el càrrec de Secretari i ell, Sebastià, la Comissió d'Hisenda.

També, segons la informació de l'esmentat llibre, tenim constància que Sebastià Ramis Mestre era comerciant i que hi havia 10 *mariandos*, socis del *Centro Balear* entre 1931 i 1940. L'activitat que desenvolupava el *Centro Balear* de Bons Aires era rellevant en matèria educativa, premsa, conferències, activitats recreatives i teatrals...

6. Estadístiques d'emigrants a l'Argentina. Anys 1918 i 1929.

Es tracta de dues estadístiques molt interessants, si bé segurament incompletes. Si a tot això hi afegim que en alguns casos es tractava de moviments pendulars i no definitius, ens fa pensar que es tracta d'estadístiques incompletes.

A ambdues estadístiques hi figuren el primer llinatge, en alguns casos els dos, el nom, el municipi d'origen de Mallorca i l'adreça, carrer i ciutat de l'Argentina. En els casos de ciutats importants com Bons Aires, Córdoba, Santa Fe... s'inclou el districte, barri, departament...

Pel que fa al llistat de 1918 i gràcies a la saviesa de l'amo en Tomeu Mas –*des Casino*–, uns anys abans de morir, encara vàrem poder esbrinar alguns malnoms del llistat d'emigrants. Per tant, el llistat que ara es presenta anirà acompanyat del malnom o d'alguna referència que ens ajudi a identificar el personatge. En alguns no hem pogut, de moment, aconseguir els malnoms, tan importants, quan es repeteixen tant, els llinatges i els noms.

L'amo en Jaime Bergas *Pastor*

Llistat de residents a l'Argentina any 1918.

Aquesta estadística, quasi amb tota seguretat incompleta, va acompanyada del "malnom", en el cas de conèixer-lo.

1. Alcover Ginard, Andrés (casat a sa Pobla, germà de na *Ginarda*).
2. Amengual, Sebastià (l'amo en Sebastià, es carter).
3. Bauzà Bergas, Bernardo.
4. Bergas [Fons], Antonio (prevere) (capellà d'es *Racó*).
5. Bergas, Bartolomé
6. Bergas, Bartolomé
7. Bergas, Gabriel.
8. Bergas, Jerónimo.
9. Bergas, Juan.
10. Bergas, Juan.
11. Bergas, Sebastián.
12. Bergas Bergas, Guillermo.
13. Bergas Fons, Cristóbal.
14. Bergas Fons, Jaime.
15. Bergas Payeras, Jaime (sabater de son Mas).
16. Bergas Perelló, Antonio (*Torres*).
17. Bergas Perelló, Bernardo (*Torres*).
18. Bergas Perelló, Sebastián (*Torres*).
19. Bergas Perelló, Sebastián.
20. Bergas Ximenis, Bartolomé.
21. Bonnín Piña, José (germà Xesc Bonnín).
22. Buñola Perelló, Francisco.
23. Buñola Vanrell, Antonio (germà Pep Vanrell).
24. Carbonell, Antonio.
25. Carbonell, Guillermo.
26. Carbonell, Pedro.
27. Carbonell Font, Rafael.
28. Carbonell Mascaró, Bernardo (germà madó Tòfola).
29. Cifre, Jaume (Jaume *Bregat*).
30. Ferriol Ferriol, Miguel.
31. Fiol Ximenis, Miguel (*Ullastrer*).
32. Fons, Juan (*Magins*).
33. Fons, Magín (*Magins*).
34. Font, Guillermo.
35. Font Munar, Gabriel (*Mel·let*).
36. Forteza, Antonio (parent Bonnín).
37. Forteza, Cayetano (parent Bonnín).
38. Forteza Bonnín, Andrés (*Marxandet*).
39. Gelabert, Nadal.
40. Gelabert Tugores, Antonio.
41. Gual, Pedro.
42. Gual, Pedro.
43. Gual Inglada, Pedro (*Escolà*).
44. Ibáñez, Cayetano (*Trompeta*).
45. Inglada Font, Antonio (*Frare*).
46. Inglada Font, Francisco (*Frare*).
47. Inglada Font, Juan (*Frare*).
48. Inglada Font, Miguel (*Frare*).
49. Mas, Juan.
50. Mas Bergas, Damián.
51. Mas Frau, Antonio (*Adrogueria*).
52. Mas Galmés, Juan.
53. Mascaró, Pedro.
54. Mascaró Castelló, Pedro (Retratista).
55. Mascaró Frau, Bartolomé.
56. Matas Amengual, Vicente.
57. Moragues Mascaró, Antonio.
58. Moragues Mestre, Guillermo.
59. Moragues Payeras, Nicolás.
60. Moragues Ximenis, Guillermo.
61. Moragues Ximenis, Juan.
62. Moragues Ximenis, Miguel.
63. Moragues Ximenis, Nicolás.
64. Morey, Juan.
65. Morey Moragues, Guillermo.

66. Morey Ribas, Antonio.
67. Negre, Antonio (home Aina *carabassona*).
68. Obrador Carbonell, Esteban.
69. Obrador Carbonell, Miguel.
70. Pastor Mas, Juan (pare Guillem Pastor).
71. Payeras, Juan.
72. Payeras Bergas, Juan.
73. Payeras Font, Lorenzo.
74. Quetglas Bergas, Juan.
75. Quetglas Ramon, Miguel.
76. Quetglas Ximenis, Bernardo (*Xeremia*).
77. Ramis Mestre, Jorge (cunyat Organista).
78. Ramis Mestre, Sebastián (cunyat Organista).
79. Ribas, Esteban.
80. Ribas Cladera, Gabriel.
81. Ribas Cladera, Martín.
82. Roig, Guillermo.
83. Roig Carbonell. Miguel.
84. Roig Vanrell, Jorge.
85. Vanrell, Gabriel.
86. Vanrell, José.
87. Ximenis Torelló, Antonio.

Llistat de residents a l'Argentina any 1929.

1. Bergas, Antoni (prevere).
2. Bergas, Bartolomé.
3. Bergas Fons, Cristóbal.
4. Bergas, Jerónimo.
5. Bergas, Guillermo.
6. Bergas, Jaime.
7. Bergas, Juan.
8. Bergas, Sebastián.
9. Buñola, Bartolomé.
10. Carbonell, Guillermo.
11. Carbonell, Juan.
12. Carbonell, Martín.
13. Carbonell, Martín.
14. Carbonell, Rafael.
15. Carbonell, Rafael.
16. Costa, Rafael.
17. Ferriol Ferriol, Miguel.
18. Ferriol, Salvador.
19. Fiol, Miguel.
20. Fiol Ximenis, Miguel.
21. Fons, Magín.
22. Font, Guillermo.
23. Gual, Pedro.
24. Inglada, Antonio.
25. Inglada, Juan.
26. Inglada, Miguel.
27. Inglada, Miguel.
28. Juan, Jaime.

Andreu Forteza Es Marxandet

29. Mestre, Guillermo.
30. Mestre, Magín.
31. Mestre, Miguel.
32. Mestre, Pedro
33. Moragues, Antonio.
34. Moragues Ximénez, G.
35. Moragues Ximénez, M.
36. Morey, Antonio.
37. Morey Moragues, G.
38. Morey Moragues, N.
39. Munar, José.
40. Munar, Miguel.
41. Negre, Antonio.
42. Obrador, Esteban.
43. Obrador, Miguel.
44. Oliver, Pedro.
45. Pastor, Juan.
46. Payeras, Juan.
47. Quetglas Morey, Juan
48. Quetglas, Ventura.
49. Ramis, Jorge.
50. Ramis, Sebastián.
51. Ribas, Esteban.
52. Riera, Pedro.
53. Ribas, Esteban.
54. Ribas, Martín.